

Јелена Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 19. 11. 2021.
Прихваћен: 2. 3. 2022.

ЛИНГВИСТИЧКЕ ИДЕЈЕ И ОСОБЕНОСТИ ЈЕЗИКА КАО ПОЛАЗИШТЕ ЗА ВЕРБАТОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА

У раду се указује на значај резултата лингвистике, жанристике, наратологије и стилистике за успостављање полазишта у истраживању вербализацијских поступака и процеса. Посебно се скреће пажња на значајна истраживања у синтакси реченице у класично схваћеној лингвистици, а која су од велике помоћи за идентификацију, класификацију и опис вербатива. Утврђује се да се вербатолошка истраживања посебно разликују од лингвистичких по томе што им је друкчије предметно одређење и методолошко усмерење. Такође се утврђује да се вербатологија поклапа са лингвистиком оним делом који диктира уоквирење науке о језику у простор ограничен синтагматским и реченичним структурама, а са наратологијом, генологијом и стилистиком – поклапа се оним својим предметним опсегом који се занима за целину текста, врсте излагања и стилове. Закључује се да предмет наратологије, жанристике и вербатологије као целине – лежи између те две перспективе: између микроистраживачких настојања лингвистичке теорије и макроплана функционалне стилистике.

Кључне речи: лингвистика, стилистика, прагматика, вербатологија, језичка култура.

1. Уводна напомена

1. На питање где у лингвистичким идејама и особеностима језика пронаћи полазиште за вербатолошка истраживања – није лако понудити једноставан и лак одговор. Значајну помоћ, у теоријском и методолошком смислу, представљају резултати лингвистике који диктирају опсег науке о језику (Симић/Јовановић Симић 2017). Намеравамо нашу тему само укратко разложити на седам теоријско-методолошких и научно-дисциплинарних питања у вези са предметним сусретом лингвистике и вербатологије. Дакле, са сле-

---

*jelenajo@beograd.com

дећих аспеката осветљаваћемо најављену проблематику: (1) комуниколошки, (2) реторичко-прагматички, (3) дискурсни, (4) функционално-лингвистички, (5) текстуално-лингвистички, (6) општестилистички, (7) лингвистичко-стилистички и језичко-културолошки.

2. Обратићемо се најпре Хјелмслевљевим идејама о тзв. 'иманентној лингвистици' (1980: 75), чији је предмет сâм језик, у десосировском смислу. Наиме, како би иманентну лингвистику разликовао од целокупне претходне лингвистике, Хјелмслев своју теорију назива 'глосематика', и по њему до језика се долази кроз бесконачну разноликост остварених језичких постава – тј. текстова, па лингвиста заправо тражи сталан систем у променљивом процесу. И уопште, савремена лингвистика структуралистичког усмерења поглавито почива на тези о језику као „систему чистих вредности које не одређује ништа сем тренутног стања његових термина”, и који се – сложићемо се са Сосиром (1969: 98, 129) – „сав оснива на супротстављању његових конкретних јединица”.

2. Теоријске поставке и методолошка решења

1. Са комуниколошког аспекта посматрано, језичка информација намеће проучавање значења у склопу тријаде: значење исказа, намера говорника и интерпретација саговорника. Уколико томе додамо да се вербална интеракција увек одвија у неком контексту (просторно-временски координираном), то ће и контекст постати незаобилазан фактор у објашњењу феномена значења, и у том смислу, неизбежно се укључује и прагматика (исп. Левинсон 1983). А основна разлика између лингвистичких правила и прагматичких принципа лежи у томе што правила припадају категорији апсолутног, а принципи категорији релативног, те у фокусу прагматичких истраживања није више реченица, него исказ – како би рекао Вучковић, 'физички корелат реченице' (1995: 114).

а) За говорника језика форма није важна као стабилан и увек аутоидентичан сигнал, већ као увек променљив и еластичан знак, па се и процес разумевања не сме изједначавати са процесом препознавања. Разумева се само знак – сматра Бахтин (1980: 44–45), а сигнал се препознаје.

Сигнал је изнутра, статична, појединачна ствар, који заправо ништа не замењује, ништа не одражава, већ је пуко техничко средство за указивање на овај или онај предмет или на ову или ону радњу. Сигнал ни у ком случају не спада у област идеолошког [...] Смиао неке речи у целисти је одређен њеним контекстом. У суштини, колико дата реч има контекста употребе, толико има и значења. Контексти употребе једне речи често се међусобно супротстављају [...] Исказ је социјалан.

Закони језичког постојања – сложићемо се са Бахтином (1980: 47) – никако нису индивидуално-психолошки, већ су социолошки, па се и језичко стварање не подудара са уметничким, нити са неким другим специјално идеолошким (уп. и: Водак 1989, Белић 1998), иако се, у исто време, не може

схватити одвојено од идеолошких смислова и естетских вредности (уп. Бенс 1979). И док је тема јединица језика, рема је јединица говора, а њихова међузависност је чин 'казивање нечега', тј. локуциони чин, па је проучавање исказа, сходно томе, проучавање локуција (уп.: Серл 1991; Остин 1994: 112–119). И заиста, од свих форми језика синтаксичке су најближе конкретним формама исказа (исп. Бахтин 1980: 59–60). Разуме се да речи, као јединице лексикона, али и као основне синтаксичке јединице – делују кроз своје контексте, и сасвим сигурно су укључене у тематску (и мисаону) прогресију сваког исказа. Управо разматрајући питање речи и контекста, Ричардс (1961: 25–26) наглашава значај говорне реализације лексичке јединице као апстракције:

Језиком влада употреба. Другог мерила нема. Четири велика општа начела избора су: правилност, прецизност, прикладност и изражајност. Само прво (правилност) обухвата питање доброг и лошег. Друга се начела баве питањима одабирања између бољег и горег.

б) Овим семиолошким путем долазимо и до појма 'изражајности говора', коју Кон (2001: 63–74) објашњава довођењем у везу две функције говора: функцију изражавања, која омогућава испољавање идентитета субјекта, и функцију комуникације, која омогућава интерперсонални однос, а представу о овим феноменима базира на Сосировој лингвистичкој перспективи.

в) Као многолика и разнородна целина, говор, разуме се – обухвата најмање три различита подручја: (а) подручје физичког, у којем се остварује разликовање различитих материјалних носилаца (писмо, говор, покрет); (б) подручје физиолошког, који је заснован на феномену аудитивности и фонације, и (в) подручје психолошког, који омогућава разумевање говора као облика концептуализације, емоционализације и изражавања уопште. То што говор није могуће уврстити ни у једну категорију човековог деловања, највише због тога што се не може издвојити његова јединственост, – упућује на чињеницу да он, као феномен живе речи, тј. индивидуалне актуализације језика – истовремено обухвата и феномен језика, тј. друштвени производ проистекао из способности говора (Дикро/Тодоров 1987: v.s. 'жива реч').

г) Теорија комуникације нас, даље, упућује на схватање знака као ентитета који осцилира између две теоријске позиције. Прва знак дефинише као упућивање на одређену чињеницу из човековог окружења, а друга, кроз технички приступ, знак посматра као целину са два лица: материјалним делом, тј. ознаком, а психичким, тј. означеним. Ограничење канонских токова неки проучаваоци комуникације (исп. Кон 2001: 80–87) свде на лингвистички, кибернетички и функционалистички план. (а) Лингвистички функционализам посматра језик као форму, то јест као структуру, а не као материју, и сходно томе га дефинише у инструменталној перспективи као средство комуникације, свдећи га на интенционални циљ свести. (б) Кибернетички модел пак процес комуникације представља као размену информација, тј. као механизам трансмисије садржине између једног отвореног система и околног миљеа.

2. Реторичко-прагматички аспект усмерења је према формама говора, те се овим путем упућује на организацију лингвистичких средстава у оквиру ма језика, дијалекта и шире распрострањених варијација. На овом методолошком путу долазимо до тзв. 'говорних стилова', који сугеришу лични, актуални и жанровски аспект ове проблематике Упоредимо идеје Хајмза (1980: 112–119, 137–142):

Под термином 'говорно понашање' подразумевамо доста широко поље појава које се тичу личности и језичких манифестација говорника [...] Говорно понашање проучава се са три гледишта: уско лингвистички, кроз теорију информације и психолошки [...] (а) Лингвистичка перспектива намеће посматрање језика као структуралног састава [...] (б) Теорија информације посматра језик као след или низ следова знакова међусобно повезаних линеарним односима вероватноће или случајности њихове употребе [...] (в) Психолошка перспектива занима се за говор више него за језик, тачније: за говор као за 'комуникативно понашање' [...].

а) Ако говоримо о функцијама говора – онда је практично свести их на три врсте (исп. Јовановић Симић/Симић 2015): (а) приказивање – када је акценат на означној функцији и кад се израз односи на објект о коме се говори, (б) изражавање – када се мисли на субјективну функцију, јер се односи на говорника, и (в) обраћање – када је у првом плану међусубјекатска функција, па се њоме упућује на слушаоца. Паралелно овој класификацији, Титоне (1977: 83, 107–111) разликује (1) комуникативну или објективну функцију – управљену према другима, (2) изражајну или субјективну функцију – управљену према самом себи, и (3) мисаону – монолози, унутрашњи говори, бележење, записивање властитих мисли.

б) За нас је на овом месту, и поводом постављених питања – важно узети у обзир и реторичке врсте. Оне се додирују класификационо-категоријски са функционално-стилским и генолошким облицима и формама. Тако разликујемо 'разговоре', као што су анкета, интервју, дебата, разговор на тему и сл, па 'кратке монологе', тј. уводну реч, изјаву, вест, дискусију, коментар, извештај, и сл., те тзв. 'говоре' и 'посебне говорне врсте', у које спадају водитељство или конференција, обавест или најава, превођење, пренос, приповедање, рецитовање итд. Конвенционалне говорне форме – сматра Шкарић (1982: 121–128) налазимо у ословљавању, поздрављању, представљавању, кратким сусретима, пригодним честитањима, у телефонирању, посетама и сл.

в) Као што видимо, све реторичке форме имају једно заједничко категоријално обележје, које ћемо – позивајући се на М. Бал (2000: 34–39) – назвати '(им)персоналном језичком ситуацијом'. Питање је наредно њихове идентификације, а она је остварива помоћу следећих језичких сигнала: пре свега путем личних и показних заменица, па и преко система глаголских облика и категорије глаголског вида, система глаголских времена, адвербијалних одредби, кроз присуство или одсуство емотивних, конотативних и модалних речи, и сл. Уводећи теорију говорних чинова – Далгрен (2005а, 2005б) инсистира на томе да се говорни чиновни у књижевности изводе на нивоима које она назива: (а) ниво надструктуре или суперструктуре (*superstructure*), тј.

ниво којим се „крећу” аутор и читалац; и (б) ниво макроструктуре – фиктивни свет у оквиру којег су ликови у интеракцији. Само је на првом нивоу, тј. на нивоу надструктуре, текст могуће разумети као комуникативни догађај¹, јер тада долази до одређене врсте размене између аутора и читаоца (Барт 1972). Међутим, говорни чинови функционишу и унутар самог текста, где су ликови укључени у комуникацију, било да је реч о прагматички прихватљивим дијалозима или прикривеној емоционалној размени.

3. Дискурсни аспект заснивамо на тези (уп. Јовановић Симић/Симић 2015) да у основи постоје три човеку својствена облика дискурса: ’приповедање’, ’описивање’, и ’доказивање’, који су уједно антрополошко константни облици доживљавања. Покушај да разради типологију дискурса учинио је Р. Барт (1966), који разликује ’метонимичан’, ’метафоричан’ и ’ентиметичан’ дискурс”.

а) У Трескову речнику (2005: s.v. ’дискурс’) стоји:

Дискурс је било који повезани дио говора или писма, и може га произвести поједини говорник или писац, или пак двоје или више људи који су укључени у разговор или (рјеђе) који се дописују [...] Два су темељна назива у проучавању дискурса *кохезија* и *кохеренција*. Кохезија је присутност изравних лингвистичких веза које омогућују препознатљиву структуру, нпр. ријечи као што су ’она’, ’овај’, ’послије’, ’стога’ и ’али’. Кохеренција је ступањ смислености дискурса заснован на вриједносним мјерилима нашег знања о свијету.

Анафорика заменичких речи и пресупозитивност израза уопште, можемо се сложити – два су битна момента у достизању кохезије текста довољне за његово разумевање (уп. и: Бреманд 1978, Гловацки Бернади 1988, Симић 1996, Шимунић 2005).

б) У Кристалову лексикону (1988: s.v.) читамо о дискурсу следеће:

У најопштијем смислу дискурс је бихевиорална јединица која има предтеоријски статус у лингвистици: он је скуп исказа који чине било који препознатљив говорни догађај; нпр. конверзација, виц, проповед, интервју. Класификација дискурских функција, с посебним освртом на врсту теме, ситуације и понашања говорника, често се врши у социолингвистичким проучавањима, нпр. разликовањем дијалога од монолога, или говорништва, ритуала, увреде, нарације и тако даље.

в) Д. Шкиљан износи уверење (1980: 146) да постоји ’синтакса дискурса’, која – по њему – има задатак да обухвати унутарреченичне ознаке међуреченичних односа, а заправо би требало, уверења смо – да њен предмет буду међуисказне релације и солидарности:

Откад је Харис увео појам дискурса као језичке јединице највише разине у којој постоје било какви односи међусобне зависности, могуће је замислити и *синтаксу дискурса* – која ће изучавати синтаксичке односе у дискурсу изнад реченичне границе. И овдје се јавља проблем делимитације дискурса, јер у његову дефиницију нису укључени критерији по којима би се могло одредити које зависности сматрамо релевантнима: највјероватније је да једини донекле сигуран критериј може пружити јединственост комуникационог акта [...] Синтакса дискурса, која је практички тек у настајању, откривала би оне синтаксичке условљености које прелазе преко границе једне реченице: дакле оне изборе на плану

¹ Текст као комуникативни догађај између аутора и читаоца проучаван је и у системској функционалној лингвистици. Видети нпр.: Норгард 2003.

језичког израза унутар реченице који су узроковани неким изборима у претходним или следећим реченицама: то је често ред речи, конгруенција, употреба замјеница, елипса.

г) И Руле сматра (2001: 7) да је овај модел „истовремено инструмент представљања, дескрипције и развоја”, јер доприноси стварању представе о сложености организације дискурса, који обједињује језичку, текстуалну и ситуацијску компоненту вербалне интеракције, затим омогућује саставну анализу различитих димензија и облика организације аутентичних продуката текстовне (а запарво – ’говорне’) активности, те нуди оквир за даљи развој и продубљивање истраживања.

4. Функционално-лингвистички аспект своје упориште налази у тзв. ’системској лингвистици’ (уп.: Фирт 1955, 1957а, 1957б; Норгард 2003), коју је Халидеј (2005, 2006а, 2006б, 2006в, 2006г) назвао ’граматиком мера и категорија’², а у чијој је суштини функционалистички приступ језику. За разлику од већине других приступа, системска лингвистика покушава спајати чисто структурна обавештења са очигледним друштвеним чиниоцима у један обједињен опис. Као и други функционалистички приступи, ова се лингвистика бави сврхом језичке употребе и језичким средствима доступним за остварење те сврхе.

а) Халидеј разликује три различите функције језика или метафункције. (а) ’Идеацијска’ или ’доживљајна функција’ преноси семантички садржај пружајући информације о нашем доживљавању вањског света (укључујући и мисли). (б) ’Текстна функција’ повезује различите језичке елементе како би се различити делови текста могли интегрисати у кохерентну и кохезивну целину која је повезана са ширим контекстом нашега говора или писма. (в) ’Интерперсонална функција’ успоставља и одржава друштвене односе, као што су уверавање људи да поступају на одређени начин или да у то верују.

б) Лингвисти који се баве системском лингвистиком наглашавају сврхисходност свог приступа при анализи текста (исп. нпр.: Велчић 1987), па посвећују значајнију пажњу анализи текста као целине, него његовом рашчлањавању на изоловане реченице (исказе). И управо због оваквог методолошког приступа текстовима – појмови ’кохеренција’ и ’кохезија’ имају средишњу улогу у терминолошком појмовљу ове лингвистике.

5. Текстуално-лингвистички аспект полази од теоријских идеја с краја двадесетог века – по којима синтаксичко испитивање треба да обухвати сем реченица и целокупан текст, при чему и текст треба третирати као својеврсну синтаксичку јединицу. Тако се свим дотадашњим ’граматикама реченице’ почела супротстављати ’текстуална граматика’, чиме је започео нов правац рада на језику – тзв. текстуално испитивање (исп. Петафи 1971, Дрезлер 1972, Дијк 1972, Дијк 1998). Текстуална лингвистика или текст-лингвистика (’текстна лингвистика’), по Треску (2005: s.v.) – јесте ’особит приступ рашчламби текста’, а по Кристалу (1988: s.v.) – она проучава текстове као језичку јединицу са јасно одређеном комуникативном функцијом, кога карак-

² Халидеј (1994) и његови следбеници у новије време почели су употребљавати и назив ’функционална граматика’ за наглашено граматичке видове системске лингвистике.

теришу кохезија, кохеренција и информативност. Овај приступ се у знатној мери поклапа с оним који се назива анализа дискурса, и неки лингвисти сматрају да између једног и другог готово и нема разлике. Ако би, пак, дисциплина названа 'текст-лингвистиком' показала озбиљније аспирације према називу 'текстологија' (уп. Лихачов 1966), морала би бити атрибутом 'синхронна' разграничена од историјске текстологије (исп.: 'историјска текстологија', Иванић 2001: 8–9, у: Вранеш 2006: s.v. 'текстологија').

а) Дикро (1980: 64) сматра да се у успостављању хијерархијске структуре текста, осим критеријума искључивања мање битног, користе и смернице које дају конектори – тј. смернице које долазе из других извора, а припадају лексичком корпусу (у првом реду глаголима и именицама). И Бахтин (1978: 96, 1980: 161) је указао на потребу надилажења граматичког приступа онемо што се традиционално назива 'туђи говор', односно 'управни и неуправни говор', у корист текстовног приступа, и на тај је начин скренуо пажњу на потребу описивања начина на који говорник или писац, у вербалној интеракцији, одабира, трансформише и субординира свом властитом исказу туђи говор, као што је и први понудио опис обележја једног типично полифонијског дискурса, романеског текста. Једним од битних својстава структуре текста Хјелмслев (1980: 132) сматра организовање текстуалних јединица у временски след, па је – по њему – текст функција времена, док је друга битна одлика структуре текста – димензија садржаја.

б) Поред поменутих теоретичара, лингвистичка истраживања текста нарочито су негована и развијана у оквиру системске функционалне лингвистике (Хасан/Халидеј 1976; Халидеј 2005, 2006а, 2006б, 2006в, 2006г), у којој је највише успеха имао Халидеј, који је – супротстављајући се Фиртовим интересовањима за варијетете у језику (1955; 1957а, 1957б), Хјелмслевљевој усмерености на језик као целину (1980) и Јакобсоновим истраживањима универзалија у различитим језицима (1966), – покушао конструисати теорију граматике која се темељи на лингвистичкој анализи и дескрипцији појединачних језика, дајући примат значењу и потреби за систематичношћу. Халидејева теорија усмерена је на веома широк опсег од основних концепата, као што су систем, структура, класа и ранг, па до развоја системске теорије и њеног значаја у општој лингвистици, идући даље од појма ранга према речи, клаузи и тексту.

б1) Утврђивањем формалних лингвистичких метода изведених из структурализма, Халидеј (2005: 23) тврди да „потпуна анализа на граматичком нивоу, а посебно опис у којем су све форме језика у међусобној релацији са системом, успоставља се у самом језику, и та анализа захтева установљавање граматичких категорија, распоређених као термини у међусобно повезаним системима, и који имају експоненте, супстанцу (фонетску или графичку) као сегменте текста”. Бавећи се, дакле, теоријом граматике (2005: 57) – Халидеј успоставља темељне категорије за свој теоријски оквир, као што су: 'јединица', 'структура', 'класа' и 'систем', – и доводи их у међусобну везу са трима дистинктивним скалама апстракције, које укључују 'ранг', 'експоненцију' и 'деликатност' (2005: 64–65).

Језичке реализације морају се узети у обзир у темељу великог броја примера на различитим нивоима. Док су примарни нивои форма, супстанца или контекст, комплетан оквир би морао да укључи неке даље потподеле и додатке, укључујући супстанцу, без обзира на то да ли је звуковна или графичка, форму два повезана нивоа – лексички и граматички, и контекст који представља међуниво који доводи у релацију форму и ванјезичке елементе.

62) Бавећи се неким питањима 'дубинске граматике', Халидеј се озбиљније посвећује појму системске дескрипције, укључујући и избор међу могућностима које су признате у граматици – стварајући тзв. 'граматику ранга'. Однос између структуралистичког и систематског описа може се разумети као однос између синтагматског и парадигматског плана. Халидејев функционални и формални приступ језику за вербатолошка истраживања значајан је посебно онда када аутор своју теорију примењује на анализу и опис модела на различитим језичким нивоима – од лексичких јединица – преко клауза³ – до текстова. Граматика је описана као систем расположивих опција од којих говорно лице или писац прави избор у контексту говорних ситуација⁴. Чин говор⁵ укључује „симултани избор међу великим бројем међусобно повезаних опција”. Тако текстуална својства структуре: кохеренција, функција, развој и карактер – своје аналогне противпримере имају у организацији клаузе.

6. Општестилистички аспект отвара теоријски и методолошки простор ка семиолошкој дисциплини званој општа стилистика, која је по предметном опсегу пандан општој лингвистици (Симић 1997; Симић/Јовановић Симић 2015), а њен предмет, тј. стил – као веома комплексан феномен, – по мишљењу Душана Иванића (2005), – обухвата и индивидуално, и национално, и периодизацијско, и жанровско обележје језичких творевина.

а1) „Чим се некој јединици – каже Иванић (2005: 75) – ријечи, синтагми, реченици, пасусу, дјелу – припише стилско обилежје, потребно га је одредити (класификовати) с обзиром на традицију (прошлост, будућност), врсту (троп, фигура), контекстуалност (реченични положај, ритам) и везу с епохом.” О питању стила, за ову прилику, само неколико погођених реченица Стојана Новаковића (1872):

У нас, на прилику, многи узимају да знање граматике води за собом као неопходну последицу и добар стил. А нико не сумња, нити се може сумњати, да добар стил неизбежно зависи од знања науке о језику (4) [...] Наука о језику даје просто грађу, а стил је руковање и склапање те грађе. Само што су у том руковању потребни сви закони граматички. Али ми можемо све те ствари из науке о језику добро познавати, а да немамо стила, ако на њ нисмо особите пажње полагали. На против, стила не можемо имати, ако не знамо

³ Клауза као лексичко-граматичка конструкција значајно се разликује и од лексике и од текста. Док је сваки од појмова дефинисан различито – лексичка јединица се дефинише у односу на ситуациони контекст, оне су, међутим, аналогне по својој природи, и системске по оријентацији.

⁴ Бавећи се модалитетима значења и израза, тј. типовима граматичких структура и њиховом детерминисаношћу различитим семантичким функцијама, – Халидеј позајмљује Пајково (1972) виђење језика као партикуле: талас и поље дискурса у коме треба направити разлику између искуствених структура (партикула) и текстуалних структура (таласа).

⁵ Демонстрирајући примену системске функционалне граматике на анализу узорка разговорног језика, Халидеј најпре транскрибује интонацију и ритам преко лексичко-граматичке анализе, па до описа ситуационог контекста у смислу поља дискурса, правца дискурса и начина дискурса.

граматике (22) [...] Граматика је алат којим стилиста гради и глади добар стил свој, којим га удешава према однегованом свом осећању о стилистичкој лепоти и чистоти (23).

а2) Као што видимо, стилем су заправо обухваћени сви елементи говора, говорно обликовање исказа у целини: од гласовне и лексичке селекције, у сагласности са тематиком, захтевима лингвистичке и нормативистичке регулативе и сврхе говора, преко фоњијског и граматичког, до семантичког нивоа компоновања исказних целина. Када устаљене употребне вредности схватимо као дистинктивна својства јединица посматраних у међусобним корелацијама, испитујемо их заправо у систему. Систематизоване граматичке јединице, даље, представљају граматичку датог језика, као што систематизован речнички фонд даје увид у његов лексички систем. Задатак је стилистике да открије, систематизује, опише и објасни све те вредности, држећи се, при томе, основа лингвистичке анализе, али и специфичности стилског испољавања језичких јединица и језика као целине.

б) Дакле, општа стилистика може се разумети и како део науке о језику који проучава језичке појаве с гледишта њихове способности да изражавају разноврсне емоционалне, експресивне, оценске и друге обертонове, тј. конотације (уп. Ахманова 1966). Дистинктивна својства језичког знака предмет су лингвистике, док се стилистика бави недистинктивним особинама јединица, па се граматички у задатак ставља не само да опише језик као скуп реченица, него и да разграничи 'граматичне' структуре од 'неграматичних' (уп. Чомски 1972: 104–105). Граматичност је овде мерило 'оптималности' исказа.

7. Лингвистичко-стилистички и језичко-културолошки аспект методолошко усмерење имају у теоријском заснивању стилистике као лингвистичке и културолошке (под)дисциплине, а то подразумева и захтева дубљи приступ тематским и језичко-културолошким питањима.

а) У овоме приступу најлакше се потиру методолошки антагонизми, јер је тешко утврдити да постоји само једна стилски или културолошки исправна могућност, већ – рекло би се тачније – више њих, па избор једне од могућности, једне од више варијаната – мора одговарати теми, приликама и сврси споразумевања (уп. Симић 1993). Тамо где варијација није аутоматски условљен процес, она може постати експонент оног што Јакобсон (1966) назива 'физиогномичким индексом' говорника, или оног што Симић (Симић/Јовановић Симић 2015) назива комуникативном ефицијентношћу лингвистичких структура. У основи, то је стилистички поступак⁶, и, сходно томе – предмет је стилистике, али је по домену културолошка (и психолошка) активност. Сем тога, судбина и развој књижевног језика као оруђа културе заиста је врло важна област којом се морају занимати лингвистика и стилистика (Ивић 1971), јер језичка и говорна култура придају значаја теорији развојних процеса 'у језику и стилу'.

⁶ „Одавде се види присна веза лингвистике са естетиком и стилистиком – сматра Белић (1998: 273). Ако су индоевропски језици развили мноштво формалних елемената, знатно више неголи многи други језици у свету, они зато имају унутрашњу јасноћу и провидност којом се не могу похвалити сви језици света.”

б) Као носиоци моралних постулата, виших истина или дубљих мудрости, језичке форме могу деловати упечатљиво на примаоца, и по дефиницији, могу покретати његове емоције, мисли и моралне осећаје. Размишљајући о језику као предмету лингвистичке теорије и језичке културе – Леонард Блумфилд (1970: 27) је своја схватања сажео у сентенци: „У људском говору различити звуци имају различита значења. Проучавати координацију извесних звукова са извесним значењима – значи проучавати језик”, а Лотман (1998) је културу метафорички назвао ’вербалном експлозијом’.

3. Закључна напомена

1. Савремена лингвистика, стилистика, језичка култура и вербатологија баве се широким репертоаром јединица, њиховом хијерархијском вредношћу, по којој чине тзв. језичке слојеве или нивое. Јасно је да је граматички систем у сређеном виду описан у граматикама датог језика, где се поред класификације, дескрипције и лингвистичке интерпретације форми могу наћи и њихове вредносне квалификације – посебно због тога што стилистичка природа проистиче из лингвистичке, – па је задатак вербатологије, стилистике, прагматике и језичке културе да открију, систематизују, опишу и објасне све те вредности.

2. За разумевање вербатолошких карактеристика језичког знака, њихове природе и начина испољавања, потребно је упознати његове лингвистичке карактеристике, али је лингвистичка регулатива увек пропраћена и културолошком. Можемо укратко закључити да је граматика систем расположивих опција од којих говорник прави избор у контексту говорних ситуација, те се функције језика рефлектују кроз структуру исказа, а текстуална функција изражава се у тематским и информативним структурама, дакле – у вербатолошким облицима и формама.

ЛИТЕРАТУРА

- Ахманова 1966:** О. Ахманова, *Словарь лингвистических терминов*, Москва: Сов. енциклопедия.
- Бал 2000:** М. Bal, *Naratologija*, Beograd: Narodna knjiga.
- Барт 1966:** R. Barthes, *Introduction à l'analyse structurale des récits*, 'Communications', 8. – Према: РКТ (1992: s.v. 'дискурс').
- Барт 1972:** R. Barthes, *Strukturelle Textanalyse*. – Према: РКТ (1992: s.v. 'текст').
- Бахтин 1978:** М. Bakhtine, *Esthétique et théorie du roman*, Paris: Gallimard.
- Бахтин 1980:** М. Бахтин, *Марксистам и филозофија језика*, Београд: Нолит, Сазвежђа.
- Белић 1998:** А. Белић, *О језичкој природи и језичком развоју I*, Изабрана дела I, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

- Бенс 1979:** М. Бенс, *Естетика*, Београд: Просвета.
- Блумфилд 1970:** L. Bloomfield, *Language*, London: G. Allen and Unwin.
- Бреманд 1978:** С. Bremond, *Story and Discourse*, Ithaca: Cornell University Press.
- Велчић 1987:** М. Velčić, *Uvod u lingvistiku teksta*, Zagreb: Školska knjiga.
- Водак 1989:** R. Wodak, *Language, Power and Ideology*, Amsterdam: John Benjamins.
- Вранеш 2006:** А. Вранеш, *Од рукописа до библиотеке*, 'Појмовник', Београд: Филолошки факултет.
- Вучковић 1995:** П. Вучковић, *Огледи из семантике и прагматики*, Београд: Савремена администрација.
- Гловацки-Бернарди 1988:** З. Гловацки-Бернарди, *О тексту*, Загреб: Школска књига.
- Далгрен 2005а:** М. Dahlgren, 'Preciser what we are': Emily Dickinson's poems in translations – A study in literary pragmatics, *Journal of Pragmatics*, 37, 1081–1107.
- Далгрен 2005б:** М. Dahlgren: *The Flouting of Point of View in Faulkner and Durrell*, Vigo: Universidade de Vigo.
- Дијк 1972:** Teun A. van Dijk, Some Aspects of Text Grammars, *A Study in Theoretical Linguistics and Poetics*, The Hague.
- Дијк 1998:** Т. А. van Dijk, Discourse, Ideology and Context, *Folia Linguistica*, XXXV/1–2, 11–40.
- Дикро и др. 1980:** О. Ducrot, et al., *Les mots du discours*, Paris: Les Editions de Minuit.
- Дикро/Тодоров 1987:** О. Дикро, Ц. Тодоров, *Енциклопедијски речник наука о језику I-II*, Београд: Просвета.
- Дрезлер 1972:** W. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, Tübingen. – Према: Ивић 1996.
- Иванић 2001:** Д. Иванић, *Основи текстологије*, Београд: Народна књига.
- Иванић 2005:** Д. Иванић, „Генеза реалистичког стила у српској књижевности (опште назнаке)”, *Књижевна историја* 37, 75–129.
- Ивић 1971:** П. Ивић, *Српски народ и његов језик*, Београд: СКЗ.
- Кон 2001:** Ж. Кон, *Естетика комуникације*, Beograd: CLIO.
- Јакобсон 1966:** Р. Јакобсон, *Лингвистика и поетика*, Београд: Нолит.
- Кристал 1988:** D. Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd: Nolit.
- Левинсон 1983:** S. Levinson, *Pragmatics*, Cambridge University Press.
- Лихачов 1966:** Д. С. Лихачов, *Текстологија: кратак оглед*. – Према РКТ (1992: s.v. 'текст').
- Лотман 1998:** J. Lotman: *Kultura i eksplozija*, Zagreb: Alfa.
- Новаковић 1872:** Стојан Новаковић, *Језик и стил*, Приступна лекција к предавањима филологије у великој школи, говорена 10. Септ. ове год., у Београду, Штампарија Н. Стефановића и дружине, 1872, 3–23.
- Норгард 2003:** N. Nørgaard, *Systemic Functional Linguistics and Literary Analysis: A Hallideyan Approach to Joyce / A Joycean Approach to Halliday*, Odense: University of Southern Denmark Press.
- Остин 1994:** Dž. L. Ostin, *Kako delovati rečima*, Novi Sad: Matica srpska.
- Петафи 1971:** J. Petöfi, *Transformationsgrammatiken und eine ko-textuelle Texttheorie*, Frankfurt am Main. – Према: Јовановић Симић/Симић 2015.

- Ричардс 1961:** А. Ричардс, *Филозофија реторике*, Београд: Нолит.
- РКТ 1992:** *Речник књижевних термина*, друго, допуњено издање, ур. Драгиша Живковић, Институт за књижевност и уметност у Београду, Београд: Нолит.
- Руле 2001:** Е. Roulet, *Un modèle et un instrument d'analyse de l'organisation du discours*, La dimension hiérarchique, in: Roulet, Eddy, Filliettaz, Laurent, Grobet, Anne, Verne: Lang. – Према: Јовановић Симић/Симић 2015.
- Серл 1991:** Џ. Серл, *Говорни чиновни*, Београд: Нолит.
- Симић 1993:** Р. Симић, *Лингвистика стила*, Никшић: Унирекс.
- Симић 1996:** Р. Симић, *Политички дискурс: инфлација речи у самоуправном друштву. Језичка профилакса*, Земун: МХ Актуал.
- Симић 1997:** Р. Симић, *Увод у филозофију стила*, 2. изд., Београд: Београдски универзитет
- Јовановић Симић/Симић 2015:** Ј. Јовановић Симић, Р. Симић, *Вербатологија*, Београд: НДСЈ и Јасен.
- Симић/Јовановић Симић 2015:** Р. Симић, Ј. Јовановић Симић, *Опита стилистика*, Београд: НДСЈ и Јасен.
- Симић/Јовановић Симић 2017:** Р. Симић, Ј. Јовановић Симић, *Српска синтакса 1–7*, Београд: НДСЈ и Јасен.
- Сосир 1969:** Ф. де Сосир, *Опита лингвистика*, Београд: Нолит.
- Титоне 1977:** R. Titone, *Primjenjena psiholingvistika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Треск 2005:** R. L. Trask, *Temeljni lingvistički pojmovi*, Zagreb: Školska knjiga.
- Фирт 1955:** J. Firth, *A synopsis of Linguistics Theory (1930-1955)*, London s. a.
- Фирт 1957а:** J. Firth, *Papers in linguistics*, London.
- Фирт 1957б:** J. Firth, *Studies in linguistic Analysis*, London.
- Хајмз 1980:** Del Hajmz, *Etnografija komunikacije*, Beograd: BIGZ.
- Халидеј 1994:** М. А. К. Halliday, *An Introduction to Functional Grammar*, 2. изд., London: Arnold.
- Халидеј 2005:** М.А.К. Halliday, On Grammar, ed. *Collected Works of M.A.K. Halliday*, knjiga 1, pr. Johnatan J. Webster, London & New York: Continuum.
- Халидеј 2006а:** М.А.К. Halliday, Language and Society, ed. *Collected Works of M.A.K. Halliday*, pr. Johnatan J. Webster, London & New York: Continuum.
- Халидеј 2006б:** М.А.К. Halliday, Linguistic Studies of Text and Discourse, ed. *Collected Works of M.A.K. Halliday*, pr. Johnatan J. Webster, London & New York: Continuum.
- Халидеј 2006в:** М.А.К. Halliday, On Language and Linguistics, ed. *Collected Works of M.A.K. Halliday*, pr. Johnatan J. Webster, London & New York: Continuum.
- Халидеј 2006г:** М.А.К. Halliday, The Language of Science, ed. *Collected Works of M.A.K. Halliday*, pr. Johnatan J. Webster, London & New York: Continuum.
- Хасан/Халидеј 1976:** R. Hasan, М. А. К. Halliday, Cohesion in English, ed. *Collected Works of M.A.K. Halliday*, pr. Johnatan J. Webster, London & New York: Continuum.
- Хјелмслев 1980:** L. Hjelmslev, *Prolegomena teoriji jezika*, Zagreb: Teka.
- Чомски 1972:** Н. Чомски, *Грамматика и ум*, Београд: Нолит.

Шкарић 1982: I. Škarić, *U potrazi za izgubljenim govorom*, Zagreb: Školska knjiga/Liber.

Шкиљан 1980: D. Škiljan, *Pogled u lingvistiku*, Zagreb: Školska knjiga.

Jelena Jovanovic Simić

LINGUISTIC IDEAS AND PECULIARITIES OF LANGUAGE AS A STARTING POINT
FOR VERBATHOLOGICAL RESEARCH

Summary

The paper points out the importance of the results of linguistics, genre, narratology and stylistics for establishing a starting point in the research of verbalization procedures and processes. Special attention is paid to significant research in sentence syntax in classically understood linguistics, which are of great help for the identification, classification and description of verbatives. It is established that verbatological research differs especially from linguistic research in that its subject definition and methodological orientation are different.

Key words: linguistics, stylistics, verbatology, language culture.